

tuacije je enorman broj znanstvenih časopisa (spominje se brojka veća od 54 000), što bitno smanjuje mogućnosti učinkovite kontrole sadržaja i ohrabruje nesavjesne znanstvenike, sugerirajući im da ne će biti otkriveni. Statistike pokazuju da milijuni članaka nikada nisu bili ni pročitani, a neki od tih članaka često samo promociji nekih kompanija, kao njihov lukrativni element i dio poslovne strategije. To se, prema R. Smithu, često odnosi na biomedicinske promocije. Tako *BMJ* od 30. srpnja 2005. posvećuje četiri članka tom problemu pitajući se: *Tko treba istražiti sumnje u prijekare u zdravstvenim istraživanjima?*, a *The New York Times* pita što je s kanadskim istraživanjima u kojima se tvrdi da patentirana smjesa multivitamina poboljšava funkcije mozga kod starijih ljudi ili istraživanja iz Indije gdje se tvrdi da određena, specifična

dijeta, koja uključuje nisko masnu hranu s biljnim vlaknima, smanjuje rizik smrti od srčanih bolesti za 50 posto.

Javnost još vjeruje znanstvenicima

Moralnost mnogih zanimanja nerijetko je u javnosti upitna. Ljudi u tom smislu malo vjeruju političarima, ne previše pravnicima (odvjetnicima), "businessmenima" i sličnim zanimanjima. Najviše ipak vjeruju znanstvenicima, i to s opravdanjem, jer je traganje za istinom osnovni smisao svakog znanstvenog rada i u biti u krvi velike većine istraživača. Prijekare u znanosti ipak su rijetkost i uglavnom izuzetak.

Umirovljenici

N. Raos

Institut za medicinska istraživanja i medicinu rada, Zagreb

Dvapat su se dnevno velikaši, omerabi, išli pokloniti Velikom Mogulu. Jesu li mu pritom štogod rekli o onome što se događa u zemlji, ne znam, ali iz pouzdanih povijesnih izvora saznajem da su na svaku njegovu riječ uglavnom vikali "karamat", što na indijskom znači "čudesna divota". Običaj klanjanja dva puta dnevno bio je tako jak da su to omerabi činili i u ratno doba, na vojnim pohodima. Neki suvremenik piše o neobičnom prizoru kada se u predvečerje slijevalo tisuće bakalja prema šatoru Velikog Mogula. Neobičan prizor za vojnički logor, zaista. Karamat!

Ako mislite da je sve to trebalo kako bi se svakome pružila prilika da se uvuče pod rep Velikom Mogulu, varate se. Dobro se pazilo da se nitko ne istakne, da svi budu jednaki u nejednakosti. Pravi smisao tog obreda, tvrdi francuski povjesničar Fernand Braudel,¹ je da podanici vide je li vlastodržac još živ, da li carstvo još postoji. Strah nije bio bez osnova – jer kada je 1707. Veliki Mogul umro, carstvo se raspalo.

Da bi održao carstvo, Veliki Mogul morao se svaki dan dvapat pojavljivati pred omerabima, čak i onda kada ga je tresla tropska groznica ili mučilo nešto još gore. Nije on jedini. Gotovo da je riječ o stereotipnom povijesnom modelu, modelu koji je nadahnuo Akiru Kurosawu da snimi *Kagemushu* (Sjenu ratnika), film o zločinu kojem je poklonjen život u zamjenu da bude dvojnjak vojskovođe, šoguna, za njegova života i nakon smrti. Autoritarni režimi, diktature, padaju s diktatorom. Odmah nakon Staljinove smrti uslijedio je Hruščovljev državni udar i radikalni raskid sa staljinizmom, s Francom je u Španjolskoj umro i fašizam, kad je umro Aleksandar Veliki njegovo se carstvo raspalo na više-manje nezavisne satrapije... Unatoč svim pokušajima da se Jugoslavija federalizira i konfederalizira, ta država jedva da je živjela nakon smrti svoga tvorca, kao što se Kraljevina Jugoslavija počela raspadati odmah nakon atentata na "viteškog kralja" i "ujedinitelja" Aleksandra Prvog Karađorđevića. Itd, itd – i tako dalje, i tako dalje. Može li se Treći Reich i zamisliti bez Adolfa Hitlera?

Teško je suvremenog hrvatskog umirovljenika, s mirovinom kojom jedva krpa kraj s krajem, prisposobiti s Velikom Mogulom. Pa ipak! Nedavno sretoh svoga kolegu koji je nedavno otišao u mirovinu. Popismo kavu, a on će meni: "Moram ići, žurim na posao." Bijelo ga pogledah, a on mi stade objašnjavati da sada radi kao i prije, ako ne i više, da svaki dan ide na institut raditi sa svojim (bivšim) suradnicima. Pustih ga da ode, meni se ne žuri. Ja nisam u mirovini.

Nije on, dakako, jedini. Takve marljive umirovljenike svaki dan viđam i na svome institutu. Dobivaju li za svoj posao nekakvu crkavicu od honorara ne znam reći, ali da im je doma teško biti to se vidi, štono se hrvatski kaže, iz zrakoplova. To mi je pomalo teško za razumjeti. I ja volim svoj posao, volim vidjeti u što će se neka molekula premetnuti, ali da čitav život moram samo kemijati – svisnuo bih od muke i jada. I neka nas ne zavarava romantična predodžba o znanstveniku koji živi za znanost. Poznajem dvojicu u svoje vrijeme vrlo uspješnih znanstvenika i sveučilišnih profesora koji na pedeset metara sijaju od sreće uživajući u svojim umirovljeničkim danima: jedan se šeće po svježem zraku (svaki dan ide na Jarun ili na Sljeme), drugi u Moslavini obrezuje vinograd i pravi odličnu graševinu. Ali nije riječ samo o umirovljenicima – riječ je i o onima koji ih "zapošljavaju". Poslodavac umirovljeniku ne može ništa. Ne može ga pitati što radi ni koliko radi – jer onome koga ne plaćaš ne možeš biti gazda. A umirovljenik, za razliku od poslodavca, može sve. Ako je bio voditelj, njegovi ga "bivši" suradnici – karamat! – slušaju, dapače ne mogu se ni maknuti ako dvapat dnevno ne vide njegovo svijetlo lice. A on im daje da rade ono što im je davao da rade prije pet, deset, pedeset godina. Nitko se ne usuđuje doći s nečim novim dok je stari voditelj živ, a kada po prirodnoj nuždi umre, na njegovo će mjesto doći novi umirovljenik koji će činiti isto. Tako nastaje kaprolitna* znanost.

Literatura

1. *F. Braudel, Vrijeme svijeta*, August Cesarec, Zagreb 1992, III. svezak, str. 598.

* Kaprolit je fosilizirani izmet. Riječ je o vrlo vrijednom paleontološkom nalazu, koji otkriva čime se izumrla životinjska vrsta hranila.